

Josep-Francesc Delgado.
Escriptor

LA CASA SOTA LA SORRA

DE JOAQUIM CARBÓ O QUAN A LA GRAN VIA ENCARA HI HAVIA BILLARS. UN CLÀSSIC QUE JA HA COMPLERT QUARANTA ANYS

Joaquim Carbó va escriure *La casa sota la sorra* l'estiu de 1964, quan a la Gran Via de Barcelona encara hi havia uns billars davant del cinema Coliseum, uns billars que apareixen esmentats a la novel·la. Els qui ara s'apropen als cinquanta anys segurament els recordaran de quan eren infants.

A Barcelona, la Barcelona d'aleshores, encara corrien tramvies i es parlava més de liquidar-los que de recuperar-los. D'aleshores ençà ha plogut molt. *La casa sota la sorra* comença a Barcelona, continua al Caire, es desenvolupa en una imaginada ciutat subterrània en algun punt del desert sudanès i el seu desenllaç es produeix a Uganda.

Joaquim Carbó ens entreté descrivint-nos els ferrocarrils egipcis o la ciutat del Caire de principi dels anys seixanta. Hom no pot deixar de somriure quan n'esmenta els habitants: actualment els habitants del Caire són ben bé quatre vegades més!

Hi ha un rerefons històric que l'autor ha documentat i detallat en la novel·la. Hi ha teòrics de la literatura que addueixen que el bon treball que un text fa de la història (*history*) no desencadena necessàriament una bona trama (*story*). Aquests teòrics posen com a exemple les bones tragèdies shakespearianes on tot sovint la història és pura anècdota distorsionada. Però

l'autor de *La casa sota la sorra* no es troba sol en la seva opció: Dumas, l'autor d'*Els tres mosqueters*, seguia uns plantejaments molt semblants. Joaquim Carbó és més Dumas que Shakespeare, és més fets i accions, trama ben lligada, poca sentència moral —alguna només—, sentit del viatge i sentit de l'aventura.

I és un clàssic com ho van ser Dumas i Shakespeare?

I dir quins són comença a ser urgent si no volem que caiguin en l'oblit. *La casa sota la sorra*, sens dubte, n'és un. Ho és perquè ho diuen les poques professores que imparteixen literatura juvenil a la universitat, també ho diuen els professors de secundària, els animadors a la lectura, els crítics de literatura juvenil, i fins i tot els escriptors. També ho és perquè la seva recepció ampla i llarga a través del temps ho demostra. És un dels llibres més llegits de la literatura catalana: 71 edicions. Però Editorial Casals també n'ha fet diverses edicions en còmic, i en el seu moment també va aparèixer a *Cavall Fort*, i fins i tot a diaris com *El Correu Català*. *La casa sota la sorra* ha estat llegida amb profit per tres o quatre generacions d'escolars i la seva vigència es manté.

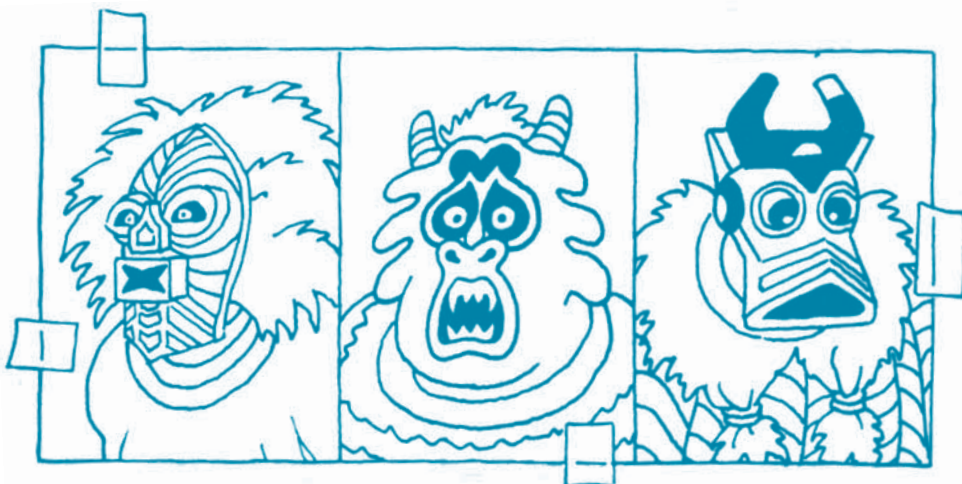
Hom es preguntarà com és que no l'ha perduda, aquesta vigència, si la seva bona ambientació, tant a Barcelona com al Caire, com a Sudan i a Uganda, és en part caduca perquè aquests països han canviat. El col·lega del protagonista, en Henry, un negre sudanès, somia un Sudan que enfilii els camins del progrés. La novel·la acaba amb un final esperançat. Pere Vidal es queda al Sudan amb en Henry, amb qui ha fet una gran amistat. Tots dos junts volen treballar per millorar el país i desaferrar-lo de la mala herència del colonialisme. Pobre Pere! Pobre Henry! No saben, com no ho podia saber Joaquim Carbó, que després Sudan i bona part de l'Àfrica entrarien en una terrible guerra fratricida, guerres del més vell estil tribal d'abans del colonialisme però amb l'armament modern, que és molt més destructiu que les antigues llances... Aquest desig de progrés per a tothom que respira *La casa sota la sorra* no s'ha imposat finalment, el present de l'Àfrica no és tal com van somiar-lo els protagonistes de la novel·la. Ara el lector podrà pensar que això ens posa en condicions de liquidar el clàssic. De cap manera. També Tirant lo Blanc allibera Constantinoble dels turcs i Joanot Martorell s'ho inventa d'una manera més kamikaze que Joaquim Carbó, perquè quan en Joanot s'ho imagina,

a partir de 1460, ja fa set anys que Constantino-ble ha sucumbit a la invasió turca...

Les novel·les són clàssiques o no per les seves virtuts narratives, per com connecten amb l'imaginari i el desig del lector, per com dibuixen un món tan cromàtic i de tres dimensions com el real, per com ens arriben a l'ànima i ens diuen alguna cosa que val per sempre. *Tirant lo Blanc* ho feia, connectava amb el desig d'un públic que volia una Constantinoble romana en lloc de musulmana, i *La casa sota la sorra* també ho fa perquè els sentiments que mouen els protagonistes sempre seran vàlids, connecten amb generacions futures. Que el món històric que dibuixen sigui ucrònic o formi part de la història passada no els lleva universalitat si aconseguen aquesta connexió amb el desig. També ha canviat la França de Dumas i *Els tres mosqueeters* continua sent una gran novel·la. Joaquim Carbó i Alexandre Dumas aborden de maneres diferents un sentiment molt semblant. De fet l'una novel·la i l'altra són vigents per uns mateixos motius profunds.

La casa sota la sorra manté la seva vigència

La casa sota la sorra manté la seva vigència perquè Joaquim Carbó va optar per uns models narratius condemnats a tenir futur quan eren molt pocs els escriptors catalans que hi apostaven. Pere Vidal és el típic rodamón políglota i amoral. Estava condemnat a l'èxit com James Bond, l'agent 007, d'Ian Fleming. En Pere no vol ser espia, més aviat ho fa per diners, com en James. *La casa sota la sorra* sintetitza els models de la novel·la negra, la novel·la d'espies i la novel·la de viatges i aventures. Hi ha molt de Marlowe en Pere Vidal, que és un Marlowe jove i sense experiència, un jove que es pensa que té menys valors dels que té realment. Joaquim Carbó va optar per aquests models en la mateixa època en què Mercè Rodoreda escrivia *La Plaça del Diamant* (1962) o Llorenç Villalonga escrivia *Bearn o la sala de las muñecas* (1956), en català *Bearn* (1961). En la mateixa època en què Salvador Espriu escrivia *La pell de brau* (1960) i *Llibre de Sínera* (1963). I tot això no ens deixa de sorprendre, perquè tots aquests llibres obeeixen a referents i a motivacions ben diferents de les de *La casa sota la sorra*. En el llibre de Carbó no hi veiem ni el drama de la guerra civil, ni el de la postguerra dictatorial, ni el de l'extinció de l'aristocràcia, ni la reflexió sobre la mort o sobre Ibèria. Obeeix a motivacions molt diferents, al sobreviure dia a dia, al redreçament de l'Àfrica de la descolonització, al del gust per l'aventura, a la solidaritat interracial. Els seus models es troben més en les novel·les de la cacera de nazis i de la fuga de presons que en els cementiris d'Arenys o les habitacions plenes de nines exquisides. Per això se n'ha fet còmic. I no solament crida al còmic, també quedaria bé en cinema.

I potser per això s'ha mantingut tan vigent. Joaquim Carbó no va optar per una literatura exquisida, sinó per uns models detectivescos i de misteri que venien de la literatura anglesa i francesa, i que ja feia temps que evolucionaven, i va optar pels models més actuals, com ja va fer Manuel de Pedroló, el seu escriptor més admirat. De fet la novel·la de Carbó apareix entre *Balanç fins la matinada* (1963) i *Joc brut* (1965) i això no és casual, aspectes argumentals de *Joc brut* recorden la jugada bruta que el senyor Ti fa a Pere Vidal quan el convenç que ha matat un negre i, a més, li fa signar un document de confirmació per vincular-lo a l'organització criminal que lidera. Els models de l'un i de l'altre eren els mateixos.

Ara, si de cas, caldria preguntar-se com pot ser que si Joaquim Carbó va optar per uns models internacionals que la literatura de fora ha consagrat com a models de llarga vigència, resulta que ningú no ha parlat de *La casa sota la sorra* com a llibre també per a adults. Com és que quan en literatura catalana algú opta per models detectivescos, o de ciència-ficció o de *fantasy* és encasellat en l'etiqueta de literatura juvenil, en canvi, a la Gran Bretanya ningú no dubta que *Harry Potter* és per a lectors de totes les edats i de tot el món? El viatge de *Trajecte final* cap a la lectura juvenil des de la ciència-ficció és més fàcil a casa nostra que el de *La casa sota la sorra* cap a tots els públics.

És possible que en la literatura catalana per a joves hi hagi hagut llibres massa centrats en els ítems de l'adolescència. Aquest fet ha creat sens dubte una etiqueta pejorativa. Però *La casa sota la sorra* no cau en aquest defecte, a tot estirar hi trobem la mena d'esperit propi dels joves compromesos de l'època en què s'escriu. Però els protagonistes no són precisament uns escolars, sinó un jove aturat, un jove dels serveis secrets, un nazi dement... Si la novel·la de Carbó encara no ha fet aquest viatge no és per manca de mèrits, sinó per l'existència de prejudicis. Doncs bé, ja hi som, ja hem arribat al punt en el qual es pot afirmar que ens trobem davant d'un clàssic. Pot ser llegit no solament per generacions diverses, sinó per edats diverses i no grinyola. A en Pere Vidal i el seu amic només els falta allò de «Em dic Pere, Pere Vidal». I segurament si no ho diuen és perquè no són tan carallots com en James Bond, que coneix senyores guapíssimes i no és capaç de conservar-ne cap; en Pere i en Henry més aviat són capaços de fer viure sentiments profunds en el lector. Obeeixen a una dècada en què la joventut volia millorar el món que havia estat arrasat per la segona guerra mundial, a una joventut amb un cert idealisme i segurament aquesta és la darrera clau de la pervivència d'aquest llibre. *La casa sota la sorra* no ens parla gaire de l'amor, però sí que ens parla, i molt, en contra de la marginació i a favor de l'amistat. Enfila directament alguns dels aspectes clau de l'ànima de l'ésser humà, dels imaginaris col·lectius de totes les èpoques.

